

De kracht van open opdrachten

Bij aankoop van dit boek krijg je ook toegang tot online materiaal via www.boomprimaironderwijscollectie.nl. Gebruik de onderstaande unieke code om je te registreren. Na activering heb je vijf jaar toegang tot het materiaal.

De serie **In de klas** bestaat uit een reeks praktische boeken voor docenten, leerkrachten, intern begeleiders en remedial teachers. De boeken zijn geschreven door professionals uit het vakgebied. Zij geven achtergrondinformatie en praktische tips waarmee je direct aan de slag kunt.

In deze reeks zijn onder andere opgenomen:

De kracht van open opdrachten Pauline Buit

Zelfregulerend leren Pieternel Dijkstra, Petra Bunnik & Aimee Greveling

Door taal de wereld ontmoeten Linda Vaessen-Moonen

Typ jij blind? Henny van der Meijden

Rijke taal Erna van Koeven & Anneke Smits

Wat een goede tekst! Petra de Lint & Suzanne van Norden

Zoek het even lekker zelf uit – middenbouw Harrie Meinen

Zoek het even lekker zelf uit – bovenbouw Harrie Meinen

Aan de slag met rekenproblemen 1 Marije van Oostendorp

Aan de slag met rekenproblemen 2 Marije van Oostendorp

Zorgplan dyscalculie en rekenproblemen Marije van Oostendorp
& Marisca Milikowski

De kracht van open opdrachten

Gericht ruimte geven aan
nieuwsgierigheid

Pauline Buit

Boom

© 2026 Pauline Buit | Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van de artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb. 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht (postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van artikel 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912. Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.stichting-pro.nl).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

ISBN 978 90 2447 348 9

NUR 840

www.boom.nl/primair-onderwijs

Voorwoord

Het is voor kinderen niet heel ingewikkeld om zich te verwonderen. Vanaf het moment dat ze geboren worden, is het leven een grote ontdekkingstocht. Een manier van ondervinden, meemaken, opstaan, vallen en ervaringen verzamelen voor het leven. Naarmate we in het leven ouder worden, vinden deze ontdekkingen veelal plaats in interactie met anderen. Wordt er gezamenlijk geleerd. Dit leren vindt in het leven plaats en vanaf een bepaalde leeftijd is voor kinderen de school de plek van ontmoeting.

Om te groeien en te ontwikkelen is aandacht belangrijk. Je aandacht richten op een onderwerp waar je meer over wilt leren of gewoonweg leren hoe je leert je aandacht te richten. Alles kan. Aandachtig zijn naar elkaar of naar een object leert ons mens zijn. Hiervoor is het van belang dat we goed leren luisteren naar elkaar. Dat we in het luisteren ontdekken wat de betekenis is van bepaalde gebeurtenissen, ervaringen of ontdekkingen. Oliveros (in Walker, 2019) stelt dat het van belang is om de aandacht te rekken zodat we kunnen waarnemen wat er ook maar in de verste verte te horen is, zonder te oordelen. Het oor hoort, het brein luistert.

De aandacht richten brengt ons bij verwondering en ook bij dit boek waar we als lectoraat aan meegewerkt hebben. Verwondering, volgens Socrates, staat aan het begin van alle filosofie. Verwondering gaat volgens de filosoof Verhoeven altijd vooraf aan nieuwsgierigheid. Beiden zijn, denk ik, nodig om tot leren te kunnen komen.

Verwondering richt zich daarbij op de ervaring die iemand kan hebben, aldus Verhoeven. Wanneer er daaropvolgend vragen worden gesteld, gaat verwondering over in nieuwsgierigheid. Dat geeft ons een volgend ingrediënt om te werken met dit boek. Namelijk het belang van vragen stellen. Vragen stellen leert ons het onbekende meer lief te hebben. Vragen stellen schept mogelijkheden voor creativiteit en innovatie. Biedt ruimte om nieuwe dingen te ontdekken en ervan te leren. Leren heeft dan te maken met het 'zich eigen maken van nieuwe kennis, gedragsregels, vaardigheden, procedures, inzichten en waarden. Daarbij gaat het om het samenvoegen (synthetiseren) van verschillende soorten informatie tot een samenhangend (coherent) mentaal geheel' (Geisen, 2024, p. 60).

Een leraar die werkt met leerlingen, stelt vragen, veel vragen. Deze vragen geven de leraar en de leerlingen de mogelijkheid om zichzelf te leren verstaan, inhouden te leren begrijpen. Daarnaast is het stellen van vragen belangrijk omdat het de ruimte geeft om samen te leren en te ontdekken. Goede vragen stellen vraagt van de leraar een onderzoekende houding (Bolks & Paalman, 2023).

Het boek dat je nu in handen hebt, beschreven we vaak als 'project magie'. Dit heeft er voor mij mee te maken dat vanuit verwondering, nieuwsgierigheid, luisteren en vragen stellen, magische dingen kunnen ontstaan. Open opdrachten hebben iets magisch en om deze magie 'los te laten komen' zijn een aantal ondersteunende kaders helpend. Het biedt de leraar de mogelijkheid om te leren werken in de 'ruimte'. Tijd en aandacht aan kinderen te geven, waarbij goed zicht blijft op proces en product. Dit boek biedt leraren en leerlingen ondersteuning om te werken met open opdrachten. Het uitgangspunt is daarbij dat elk kind floreert in het leren.

Dit boek is mede tot stand gekomen in verbinding met het lectoraat. De ideeën van Pauline Buit over open opdrachten sluiten nauw aan bij de visie dat leren begint bij verwondering. Vanuit het lectoraat hebben we meegedacht over praktijkvoorbeelden, onderbouwing

en feedback gegeven, waardoor de ideeën nog dichterbij de praktijk aansluiten.

Veel magische momenten gewenst in de klas met dit mooie boek.

Ingrid Paalman-Dijkenga is lector Goede Onderwijspraktijken binnen de Educatieve Academie van Hogeschool Viaa te Zwolle. Ze houdt zich bezig met de vraag naar wat goed is voor de praktijk vanuit het perspectief van de stem van de lerenden. Als onderwijskundig innovator begeleidt zij schoolorganisaties in het vormgeven van toekomstgericht onderwijs.

Inhoud

1	Het avontuurlijke pad	13
	Doel van dit boek	13
	De kern van een open opdracht	14
	De waarde van open opdrachten	15
	Hoe open moet een open opdracht zijn?	19
	Open opdrachten en lesmethoden	21
	De uitdaging van open opdrachten	22
	Ondersteuning bij je eigen route	24
	Ga je het avontuur aan?	28
2	Ontwerpprincipes	29
2.1	Werken met de ontwerpprincipes	29
2.1.1	Volg je intuïtie	31
2.2	Ontwerpprincipe 1 Zorg dat denkruimte naar het leerdoel gaat	32
2.2.1	Hoe leerlingen informatie verwerken	32
2.2.2	De beperkte ruimte van het werkgeheugen	35
2.2.3	Werkgeheugen ontlasten: alle aandacht naar leren	37
2.2.4	Juiste denkruimte	40
2.2.5	Werken aan het leerdoel	41
2.2.6	Samenvatting	43

2.3	Ontwerpprincipe 2 Bied de juiste uitdaging	44
2.3.1	Denken kost moeite	44
2.3.2	Balans uitdagend en haalbaar	46
2.3.3	Herhaling en afwisseling	48
2.3.4	Transfer	51
2.3.5	Samenvatting	53
2.4	Ontwerpprincipe 3 Geef vrijheid door structuur	54
2.4.1	Kaders geven ruimte	55
2.4.2	Balans tussen vrijheid en ervaring	58
2.4.3	Verschillende soorten opdrachten	64
2.4.4	Leren omgaan met vrijheid	66
2.4.5	Creëren van een veilige omgeving	69
2.4.6	Keuzevrijheid vormgeven	73
2.4.7	Procesgericht werken	75
2.4.8	Samenvatting	79
2.5	Ontwerpprincipe 4 Laat leerlingen oefenen met zelfsturend leren	80
2.5.1	De rol van zelfsturing	80
2.5.2	Zelfsturing en metacognitie	81
2.5.3	Zelfsturend leren stimuleren	91
2.5.4	Samenwerking vormgeven	94
2.5.5	Betrokkenheid en zelfvertrouwen	97
2.5.6	Samenvatting	98
2.6	Ontwerpprincipe 5 Schep heldere verwachtingen	99
2.6.1	Samenhang ontwerpprincipes	99
2.6.2	Verschillende doelen van beoordeling	100
2.6.3	Beoordelingscriteria opstellen	101
2.6.4	Heldere verwachtingen	108
2.6.5	Bijsturen van het proces	109
2.6.6	Voortgang beoordelen	111
2.6.7	Slotfase van de opdracht	112
2.6.9	Samenvatting	119

3	Bouwstenen	121
3.1	Werken met de bouwstenen	122
3.2	Bouwsteen Leerdoel	123
3.2.1	Leerdoel als vertrekpunt	124
3.2.2	Voorlopig leerdoel	125
3.2.3	Leerdoelen formuleren	136
3.3	Bouwsteen Inhoud & Vorm	142
3.3.1	Variatie over opdrachten heen	143
3.3.2	Keuzevrijheid binnen de opdracht	144
3.3.3	Opdracht in grote lijnen	155
3.3.4	Fysieke context	160
3.3.5	Sociale context	164
3.3.6	Betekenisvolle afsluiting	167
3.4	Bouwsteen Beoordeling	175
3.4.1	Beoordelingscriteria als houvast in het leerproces	177
3.4.2	Beoordelingscriteria kiezen	178
3.4.3	Beoordelingsmethoden en hun mogelijkheden	183
3.5	Bouwsteen Opdrachtinstructie	209
3.5.1	Rekening houden met eigen inbreng	210
3.5.2	Ondersteunende informatie en materialen	211
3.5.3	Introductie van de opdracht	212
3.5.4	Stappen kiezen	215
3.5.5	Stappen uitwerken	218
3.5.6	Formulering en visuele presentatie	224
3.5.7	Opdracht voor de leerlingen	226
3.6	Bouwsteen Begeleiding	236
3.6.1	Fasen in de opdracht en rol van de leerkracht	236
3.6.2	Introductiefase	238
3.6.3	Zelfstandig werkfase	240
3.6.4	Afsluiten en evalueren	249

Literatuur	259
 BIJLAGEN	
Overzicht ontwerpprincipes	268
Leerlijn zelfsturing van SLO (vereenvoudigd)	270
Leerlijn samenwerken van SLO (vereenvoudigd)	272
Leerlijn probleemoplossend denken en handelen van SLO (vereenvoudigd)	274
Checklist Ontwerpen	276
Checklist Begeleiden	277
Vragen om te stellen in de zelfstandig werkfase	278
Vragen om te stellen in de slotfase	280
Vragen om te helpen bij zelfevaluatie	280
Beoordeling spreekbeurt	282
Reflectiepad	283
Zelfevaluatieformulier	284
Peerevaluatieformulier	285
 Over de auteur	 287

1 Het avontuurlijke pad

Je gebruikt dit boek om nog meer plezier te krijgen in onderwijs: leerlingen inspireren om te leren en te groeien. Onderwijs dat leerlingen wil raken, ontwerpt een pad waarbij ze op avontuur gaan. Onderweg leren de leerlingen op een zinvolle manier over de stof en zichzelf. Dit boek helpt je om het avontuurlijke pad vorm te geven en grip te houden op het proces.

Doel van dit boek

Onderwijs gaat niet alleen over resultaten, maar ook over persoonsvorming, zelfstandigheid, betrokkenheid en samen leren. Je helpt leerlingen om zich bewust te worden van hun rol in de wereld en hun relatie met de wereld om hen heen (Biesta, 2023). Open opdrachten bieden precies die ruimte: ze nodigen leerlingen uit om te ontdekken, hun eigen ideeën vorm te geven en te laten zien wat ze kunnen.

Het klinkt simpel: geef leerlingen ruimte voor eigen ideeën en keuzes. In de praktijk blijkt dat het best lastig is om open opdrachten goed vorm te geven. De balans tussen vrijheid en structuur is moeilijk te vinden. Vaak blijven opdrachten hangen in twee uitersten. Bij het ene uiterste krijgen leerlingen opdrachten die schijnbaar open zijn, maar waarin alle keuzes al zijn gemaakt. Ze maken bijvoorbeeld een kwartetspel, maar mogen alleen de kleur van de kwartetten kiezen. Bij het andere uiterste krijgen ze opdrachten die zo open zijn, dat ze zich verloren voelen en voor de zekerheid maar kiezen voor iets wat ze al kunnen. In beide gevallen wordt niet echt geleerd.

Tegelijkertijd heb je vast ook positieve ervaringen met open op-

drachten: de leerlingen waren enthousiast, kwamen met originele ideeën en leerden meer dan je had verwacht. Je gaf de juiste opdracht op het juiste moment. Dit soort ervaringen zijn waardevol, maar lastig te herhalen als je niet precies weet waarom het werkte.

Dit boek laat zien hoe je grip krijgt op open opdrachten en het avontuurlijk pad vormgeeft. Door bewust de principes achter succesvolle open opdrachten te gebruiken, kun je ze vaker en met vertrouwen inzetten. Het boek geeft je handvatten om open opdrachten zo te ontwerpen dat ze richting geven, uitdagen en ruimte laten voor creativiteit. Of je nu werkt met methoden of in een vrijere setting, de aanpak in het boek helpt je om leerlingen betekenisvol te laten leren en groeien.

Je kunt het boek alleen gebruiken of samen optrekken met collega's. Het helpt je om beter te begrijpen wat je al doet, om te experimenteren en om samen met leerlingen of collega's te ontdekken wat werkt. Dat kan schoolbreed, maar je kunt ook gewoon beginnen in je eigen groep, bij een thema of binnen een vakgebied.

- *Welke uitdaging ervaar je zelf bij het maken en geven van open opdrachten?*

De kern van een open opdracht

Als leerkracht werk je voortdurend met opdrachten: van invuloefeningen tot creatieve projecten, van korte vragen om iets te controleren tot grotere taken. Elke opdracht heeft een eigen functie in het leerproces. Zo zijn gesloten opdrachten waardevol tijdens of na de instructie. Bij deze opdrachten ligt de oplossing vast: er is één juist antwoord. Je kunt met een gesloten opdracht snel controleren of de leerlingen de leerstof hebben begrepen. Om de leerstof blijvend te onthouden, is meer nodig dan het begrijpen ervan. Pas wanneer leerlingen de nieuwe stof toepassen in een nieuwe, onbekende situatie maken ze de leerstof echt eigen. Daarvoor gebruik je open opdrachten. Bij een open opdracht ligt niet één antwoord klaar, het is een proces van nadenken, onderzoeken en creëren. De denkroute van de leerlingen voor dat proces is niet oneindig. Daarom is een

goede structuur belangrijk, zodat ze al hun aandacht kunnen richten op het leren. De opdracht moet precies de juiste uitdaging bieden. Daarbij is de balans tussen structuur en vrijheid essentieel. De kaders geven richting en houvast, zodat de leerlingen de opdracht kunnen overzien. Binnen de kaders is ruimte voor eigen keuzes.

In dit boek gebruiken we deze definitie voor een open opdracht:

Een open opdracht is een opdracht waarbij leerlingen het geleerde toepassen in een onbekende situatie en binnen bepaalde kaders zelf keuzes maken over de invulling of uitvoering van de opdracht.

De juiste balans tussen uitdaging en haalbaarheid en tussen vrijheid en structuur zorgt ervoor dat leerlingen kunnen leren en groeien. Dat is de kracht van open opdrachten: je daagt leerlingen uit om na te denken, te experimenteren en te onderzoeken.

- *Hoeveel open opdrachten geef je gemiddeld in een week?*
- *In welke opdrachten zouden de leerlingen meer van zichzelf kunnen laten zien?*

De waarde van open opdrachten

In de eerste plaats zijn open opdrachten belangrijk voor het leren. De leerlingen maken de leerstof eigen door de nieuwe stof te verbinden met wat ze al weten. Dit zorgt ervoor dat ze de stof niet alleen begrijpen, maar ook kunnen toepassen in andere situaties. Open opdrachten bevorderen 'lenig denken' en helpen leerlingen om flexibel om te gaan met wat ze leren.

Op een leuke manier opruimen

In het kader van een burgerschapsproject over duurzaamheid onderzochten de leerlingen waar hun speelgoed vandaan komt en dachten ze erover na wat er gebeurt als je ermee uitgespeeld bent. Bij de slotopdracht koos één van de leerlingen ervoor om met afgedankt speelgoed iets nieuws te maken. Ze zei: 'Afval

kun je op een leuke manier opruimen.’ Dit liet mij zien dat deze leerling echt anders is gaan denken.

Debora (33), student, groep 5/6

Tegelijk levert het werken met open opdrachten verschillende andere voordelen op. Het stimuleert de zelfstandigheid en betrokkenheid van de leerlingen. In de opdracht gaan leerlingen actief aan de slag met hun eigen ideeën en oplossingen, leren ze verantwoordelijkheid nemen voor hun keuzes en worden ze uitgedaagd om na te denken over wat voor hen werkt. Dit leidt niet alleen tot betere leerresultaten, maar ook tot meer motivatie en plezier in leren.

Plastic kunst met een boodschap

In groep 3/4 gaf ik de leerlingen aan het eind van ons project deze opdracht: Maak iets met plastic afval – in beeldende kunst, dans, toneel of muziek – waarmee je mensen aan het denken zet. Eerst vond ik het heel spannend. Ik was bang dat de kinderen zouden doordraaien of juist niets zouden doen. Achteraf denk ik dat het vooral mijn behoefte aan controle was, want de kinderen gingen met grote concentratie, plezier en creativiteit aan de slag. Eén groep maakte een dans over vervuiling, een ander bouwde een sculptuur van plastic flesjes.

Wat me raakte was hun betrokkenheid. Ze dachten niet alleen na over hun rol in het milieu, maar ook over hoe ze die boodschap konden overbrengen. Het is zo betekenisvol als leerlingen hun eigen ideeën mogen vormgeven, dat levert zoveel meer op dan alleen de opdracht uitvoeren.

Astrid (48), student, groep 3/4

Daarnaast geven open opdrachten leerlingen ruimte om meer van zichzelf te laten zien. Hierdoor krijg je als leerkracht een beter zicht op hun kwaliteiten, interesses en manieren van denken. Deze persoonlijke verbinding versterkt de relatie tussen jou en de leerlingen. Ze voelen zich gezien en gehoord, wat hun vertrouwen in zichzelf en in jou als leerkracht vergroot.

Een duif met een verrassing

Nadat ik mijn afscheid had aangekondigd op de basisschool waar ik negen jaar werkte, kregen de kinderen groep 7 in het geheim de opdracht: 'Maak een mooie afscheidsboodschap voor juf Linda'.

Op de dag van mijn afscheid had Job zijn cadeautje een beetje achteloos op mijn tafel gezet. Ik pakte het uit en er kwam een vogel tevoorschijn, gemaakt van chenille draad. Mijn eerste reactie was: 'Wat mooi gemaakt, dankjewel!' Enigszins geïrriteerd zei hij: 'Het is een duif en er zit iets om zijn poot hè?' Met veel zorg peuterde ik een mini stukje opgerold papier van het duivenpootje. Er stond op: 'dankjewel voor de leuke 2 jaar in de klas'. Ineens viel het kwartje: Job, de jongen met wie ik een passie voor geschiedenis deelde, had een postduif met een afscheidsboodschap voor mij gemaakt. 'Omdat ze vroeger een boodschap per duif verstuurd juf.'

Ik heb de duif altijd bewaard, het herinnert me aan het belang van ruimte in het onderwijs, ruimte in opdrachten zodat kinderen zich kunnen verbinden aan de inhoud en zichzelf kunnen laten zien door hun werk. En aan hoe verrast je kunt worden door kinderen als zij de ruimte krijgen.

Linda (36), leerkracht groep 7

Tot slot maken de vaak verrassende resultaten en oplossingen van de leerlingen het werken met open opdrachten inspirerend, ook voor jou als leerkracht. Wanneer leerlingen echt de ruimte krijgen om te experimenteren en hun eigen aanpak te bedenken, ontstaan er vaak oplossingen waar je zelf niet aan gedacht zou hebben.

Golfbalchallenge

Ik deed met mijn drie plusklassen mee aan een landelijke challenge. De leerlingen kregen de opdracht om een golfbal van één meter hoogte te laten vallen en zo lang mogelijk in beweging te houden, zonder energie toe te voegen. Ze mochten zelf weten welke materialen ze wilden gebruiken. Het ene na het andere

groepje bouwde een lang parcours waar de golfbal zich doorheen manoeuvreerde om uiteindelijk na hooguit enkele minuten tot stilstand te komen.

Eén van mijn groepjes bedacht een totaal andere oplossing. Zij lieten de golfbal via een kort parcours in een bootje vallen. Het bootje lag in een grote ton met water. Om te zorgen dat de bal bleef bewegen, hadden ze onder in de ton een gaatje gemaakt. De ton liep langzaam leeg, waardoor het bootje met de bal bleef bewegen. Een verrassende oplossing waar ik als leerkracht nooit op was gekomen. De bal bleef 28 minuten lang in beweging! De jury beloonde het groepje met een aanmoedigingsprijs, omdat het zo'n creatief idee was.

Annegreet (40), leerkracht plusklas groep 5-8

De voorbeelden laten zien wat een goed gekozen open opdracht kan opleveren voor de leerling én voor de leerkracht. Door structureel met open opdrachten te werken, geef je leerlingen niet alleen de ruimte om leerstof op hun eigen manier te verwerken, maar ook om belangrijke vaardigheden te ontwikkelen.

Als leerkracht draag je niet alleen kennis en vaardigheden over, maar speel je ook een rol in de persoonlijke ontwikkeling van je leerlingen. Dat is best een uitdaging, want hoe doe je dat? Hoe help je ze om te groeien als persoon? Hoe help je leerlingen om kritisch na te denken over vrijheid en de verantwoordelijkheid die daarbij hoort? Hoe zorg je ervoor dat leerlingen zich eigenaar voelen van hun leerproces? Hoe zorg je ervoor dat ze zich erkend voelen in wie ze zijn en wat ze willen? Hoe bereid je hen voor op hun rol in de maatschappij (Biesta, 2023; Paalman-Dijkenga, 2023)?

Open opdrachten zijn zeker niet de enige manier, maar ze kunnen hier zeker bij helpen. Door leerlingen de ruimte te geven om zelf keuzes te maken en oplossingen te bedenken, stimuleer je ze om verder te denken en verantwoordelijkheid te nemen. Je betreft de leerlingen actief bij het leren en biedt ze de kans om betekenis te geven aan wat ze doen (Paalman-Dijkenga, 2020). Als je aandacht hebt voor wat leerlingen willen leren, hoe zij zich willen ontwikkelen

en welke betekenis zij geven aan hun werk, voelen leerlingen zich erkend (Paalman-Dijkenga, 2023). Zo ontdekken ze niet alleen wat ze moeten leren, maar ook hoe ze kunnen leren en wie ze zijn.

Goed ontworpen open opdrachten:

- ... doen een beroep op kennis, vaardigheden, houdingen;
- ... zorgen voor een goede verwerking van de leerstof;
- ... bieden ruimte voor het oefenen van hogere orde denkvaardigheden, zoals kritisch en creatief denken;
- ... geven oefenruimte voor vrijheid en autonomie van de leerling, waardoor de leerlingen actiever betrokken worden bij hun eigen leerproces;
- ... geven ruimte voor persoonlijke expressie en betekenisgeving;
- ... zorgen voor verbinding en versterking van de relatie tussen jou en je leerlingen;
- ... zorgen voor plezier in leren en lesgeven!

Door opdrachten op deze manier te ontwerpen, geef je leerlingen niet alleen de kans om de leerstof te verwerken, maar ook om zelf te groeien.

- *Van welke opdracht herinner je je dat deze zorgde voor een verrassende oplossing of verbinding?*
- *Wat maakt dat een opdracht een succes is voor jou en de leerlingen?*

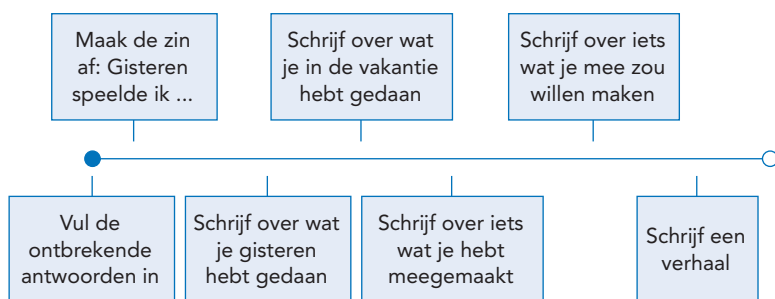
Hoe open moet een open opdracht zijn?

Open opdrachten bevinden zich op een spectrum. Het spectrum loopt van volledig gesloten, waarin alle keuzes al vastliggen, tot volledig open, waarin leerlingen alles zelf bepalen. Op dezelfde manier als een vraag helemaal gesloten, een beetje of helemaal open kan zijn, kan een opdracht ook helemaal gesloten, een beetje of helemaal open zijn. In figuur 1 zie je een voorbeeld. Helemaal links staat een gesloten vraag. Iets meer naar rechts wordt een keuze gegeven, dat voelt al meer open. Hoe meer naar rechts, hoe meer open de vraag is.

Figuur 1 Vragen van gesloten naar open

Hetzelfde geldt voor een opdracht. Met elk stapje naar rechts maak je een opdracht meer open. Zie figuur 2.

Figuur 2 Opdrachten van gesloten naar open

Het is de uitdaging om de juiste balans tussen vrijheid en structuur te vinden. Hoe open een opdracht moet zijn, hangt van verschillende factoren af. Je stemt een opdracht af op:

- wat je met de opdracht wilt bereiken,
- de vrijheid en autonomie die de leerlingen aan kunnen,
- je eigen ervaring.

Uitbreiden van klei naar klei of verf

Ik merk soms dat studenten het lastig vinden om een opdracht meer open te maken, omdat ze denken dat ze meteen alles los moeten laten. Dan laat ik zien dat je dat in stappen kunt doen, bijvoorbeeld:

- Teken jezelf met potlood.

- Teken jezelf met potlood of waskrijt
- Teken jezelf met materiaal naar keuze.
- Je mag zelf weten wat je tekent, en materiaalkeuze is vrij.

Meestal lucht dat meteen op: je kunt de uitdaging bieden die bij jou en de kinderen past.

Dieneke (40), docent beeldende vorming Pabo

Hoe een open opdracht er voor jouw groep uitziet, kan dus verschillen met een open opdracht voor dezelfde jaargroep en hetzelfde onderwerp bij een andere leerkracht. Het gaat erom dat de leerlingen op een passende manier uitgedaagd worden om de leerstof te verwerken en eigen te maken. Door de leerlingen binnen een opdracht zelf keuzes te laten maken, stimuleer je hun zelfstandigheid en betrokkenheid.

- *In hoeverre past dit beeld van verschil in openheid van opdrachten bij jouw idee van een open opdracht?*
- *Reflecteer op een succeservaring met een open opdracht. Welke aanpak had je toen en hoe kun je dat gebruiken in een nieuwe situatie?*

Open opdrachten en lesmethoden

Je vraagt je misschien af waarom dit soort open opdrachten niet standaard in methoden zijn opgenomen. Het antwoord ligt in de manier waarop methoden zijn ontworpen. Veel regulier lesmateriaal is ontwikkeld om de leerkracht te ondersteunen bij het lesgeven (Floor, 2023). Het materiaal is erop gericht om de leerkracht goed te laten overbrengen wat de theorie is. De meeste opdrachten worden gebruikt voor het herhalen of verwerken van de informatie uit de instructie (Schmeier, 2023). Daardoor blijft er weinig ruimte over voor eigen invulling. In nieuwere methoden zie je een positieve ontwikkeling: er komen steeds meer opdrachten met wat meer openheid.

Vaak ligt de sleutel tot meer openheid bij jou als leerkracht. Dat betekent niet dat je alle methode-opdrachten overboord moet gooien.

en. Door goed te begrijpen welke keuzes je je leerlingen kunt bieden en welke kaders nodig zijn, kun je bestaande opdrachten uit de methoden eenvoudig aanpassen of uitbreiden. Met kleine aanpassingen kun je meer openheid creëren, terwijl je grip houdt op het leerproces en de structuur van de methode behoudt. Zo creëer je meer ruimte voor creativiteit en betrokkenheid, zonder de structuur van de methode helemaal los te laten.

Ruimte voor leerlingen

Op mijn stageschool is het onderwijs nog behoorlijk methodegericht. Collega's komen soms verbaasd vragen: 'Hoorst dat bij de methode?'. Eerst voelde ik me daar onzeker over, maar meestal kan ik goed uitleggen waarom ik het doe. Wat helpt, is dat de kinderen zo enthousiast zijn. Inmiddels weten collega's dat ik graag meer ruimte neem en doen ze soms mee.

Ik wil graag werken op een school waar alle collega's geloven in de kracht van open opdrachten. Dan kunnen we samenwerken en de leervragen van de kinderen meer ruimte geven.

Sheila (27), student, groep 4

- *Wanneer pas jij een opdracht aan? Hoe doe je dat?*
- *Wanneer zoek of ontwerp je een extra opdracht bij de leerstof?*
- *Ligt het zwaartepunt van jouw rol bij het overbrengen van kennis of bij het ondersteunen van het leerproces van de leerlingen?*
- *Welke verandering in jouw rol als leerkracht vraagt het werken met open opdrachten? Wat houdt je tegen?*

De uitdaging van open opdrachten

Werken met open opdrachten klinkt zo veelbelovend: uitdaging, creatieve oplossingen, plezier. Toch kan het zijn dat bij jou de moed in de schoenen zinkt als je alleen al aan open opdrachten denkt. Misschien heb je al vaker geprobeerd om meer openheid in je opdrachten te brengen, maar gaat het niet zoals je wilt. Dit soort ervaringen kunnen ervoor zorgen dat je terughoudender wordt om met open opdrachten te werken.

Er zijn verschillende hindernissen die het werken met open opdrachten lastig kunnen maken. Sommige daarvan komen voort uit eerdere ervaringen, andere uit de praktische beperkingen. Hieronder staan veelvoorkomende redenen waarom je aarzelt om open opdrachten te geven, of waarom het werken ermee in de praktijk uitdagend kan zijn:

- 1 *Controleverlies*: je hebt ervaren dat open opdrachten vooral zorgen voor chaos in de klas, zelf hard werken om er nog wat van te maken, leerlingen die maar wat doen, leerlingen die voortdurend om hulp vragen, nietszeggende resultaten. Je voelde vooral dat je geen grip had.
- 2 *Onzekerheid*: je bent onzeker over je vaardigheden om leerlingen te begeleiden bij open opdrachten. Je hebt het gevoel dat je de leerlingen vrij moet laten bij het uitvoeren van de opdracht en weet niet goed welke richtlijnen je kunt geven zonder te veel te beïnvloeden.
- 3 *Tijdsdruk*: je hebt ervaren dat open opdrachten meer voorbereiding, tijd en inspanning kosten.
- 4 *Gebrek aan vertrouwen in de leerlingen*: je denkt dat de leerlingen niet in staat zijn om zo zelfstandig en creatief te werken.
- 5 *Beoordeling*: bij open opdrachten is de uitkomst onzeker. Je vindt het lastig om het werk van de leerlingen te beoordelen, omdat er geen duidelijk antwoord of duidelijke oplossing is. Tegelijk voel je de druk om een beoordeling te geven die recht doet aan de prestaties van de leerlingen en kan helpen om de voortgang te bewaken.
- 6 *Gewoonte*: je bent gewend om traditionele(re) methoden te gebruiken en vindt het moeilijk om deze gewoonte te doorbreken of je bent ervan overtuigd dat je alle stof uit de methode moet aanbieden om er zeker van te zijn dat de leerlingen de leerdoelen halen.

Herken je één of meer van deze hindernissen? Ze zijn heel normaal en horen bij het proces van leren werken met open opdrachten. Voor je gaat experimenteren, is het goed om er bewust van te zijn. Neem

de hindernissen die jij herkent serieus en begin met een kleine verandering of iets waar je je zeker over voelt.

Niet alles in de hand

Als student had ik met de kinderen aan een project gewerkt. De kinderen hadden de ondergrond voor een maquette geverfd. Ik had de werkstukken te drogen gelegd, zodat we er de volgende keer mee verder konden. Toen ik een paar dagen later kwam, bleek dat de werkstukken nog nat op elkaar gestapeld waren. Alles zat aan elkaar geplakt. Mijn begeleider had dat gedaan, omdat het in de weg lag. De kinderen waren teleurgesteld en ik zelf ook. Het voelde alsof het project 'maar iets extra's' was en niet serieus werd genomen.

Annet (19), student, groep 7

- *Wanneer voelt een open opdracht als een (te) spannend avontuur? Waar ligt dat aan?*
- *Zit één of meer van deze redenen jou in de weg om open opdrachten te geven?*
- *Welke hindernis herken jij het meest bij jezelf? Wat kun je doen om daarmee te experimenteren in een volgende opdracht?*

Ondersteuning bij je eigen route

Het plezier en de groei die open opdrachten opleveren, maken de moeite om er grip op te krijgen meer dan waard. Dit boek wijst je daarvoor de richting. Er bestaat geen stappenplan van zeven eenvoudige stappen naar succes. Dat zou ook niet werken, want iedere situatie, leerkracht en groep is anders. Het boek is als een kompas: het helpt je om koers te houden. Je kiest zelf een weg die bij jou en jouw leerlingen past. Het betekent ook dat je soms moet zoeken en bijsturen om de juiste richting te vinden.

De opbouw van het boek helpt je om je eigen route te bepalen. Sommige mensen willen eerst begrijpen wat er speelt voor ze ermee aan de slag gaan, anderen ontdekken liever al doende wat werkt en waarom. Lees je het boek van voor naar achter, dan neemt het je

stap voor stap mee van theorie naar praktijk. Maar je hoeft geen vaste route te kiezen: je kunt heen en weer bewegen tussen begrijpen en doen. Begrijpen en ervaren versterken elkaar.

Kies je eigen startpunt

In dit boek staan twee begrippen centraal: ontwerpprincipes en bouwstenen. Ontwerpprincipes geven richting en laten zien waarom een open opdracht werkt. Zie figuur 3. Bouwstenen vertalen deze principes naar concrete onderdelen en laten zien hoe je een open opdracht vormgeeft, van het leerdoel tot de begeleiding en beoordeling. Zie figuur 4.

Ontwerpprincipes

Gebruik beperkte denkruimte	Bied de juiste uitdaging	Geef vrijheid door structuur	Oefen zelfsturend leren	Schep heldere verwachtingen
• • • • • •	■ ■ ■ ■ ■	➤ ➤ ➤ ➤ ➤	◆ ◆ ◆ ◆ ◆ ◆	★ ★ ★ ★ ★ ★

Figuur 3 Overzicht van ontwerpprincipes: elk ontwerpprincipe levert richtlijnen op voor ontwerpen en begeleiden

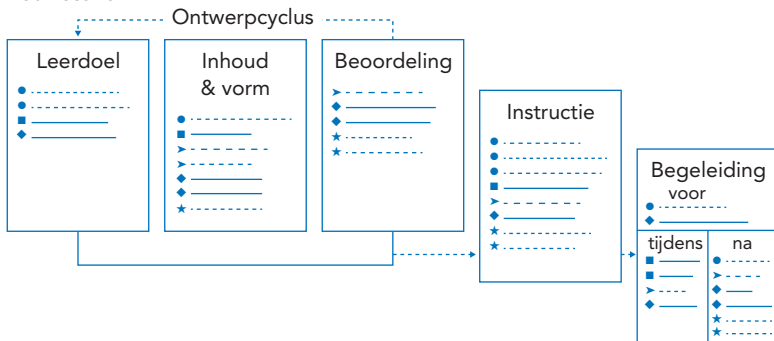
Start bij de theorie met de ontwerpprincipes

Begin je graag met de theorie, dan neem je de ontwerpprincipes als beginpunt. Vanuit theorie over denken, transfer, creativiteit, procesgerichte didactiek, zelfsturend leren, reflectie en beoordeling, worden vijf ontwerpprincipes voor open opdrachten beschreven. Je ontdekt hoe denken werkt, hoe leerlingen leren en hoe vrijheid en structuur elkaar versterken. Op basis van de ontwerpprincipes kun je bewuste keuzes maken bij het maken en geven van je opdrachten. Je ontwikkelt inzicht in de knoppen waar je aan kunt draaien, zoals keuzevrijheid, beoordelingscriteria en begeleiding.

De **reflectievragen** die bij de ontwerpprincipes staan, kunnen je helpen om je bewust te worden van je eigen werkwijze en overtuig-

gingen. Ben je het eens met wat er staat, op welke manier sluit het aan bij jouw kennis en/of ervaringen, helpt het jou verder, wat zou je kunnen veranderen? Wil je graag ervaren hoe het werkt, dan stap je over naar één van de bouwstenen.

Bouwstenen

Figuur 4 Overzicht van bouwstenen: bij elke bouwsteen worden richtlijnen uit de ontwerpprincipes praktisch gemaakt

Start bij de praktijk met de bouwstenen

Wil je meteen aan de slag? Begin dan bij de bouwstenen. Aan de hand van de ontwerpcyclus wordt uitgelegd hoe je een nieuwe opdracht ontwerpt of een bestaande opdracht meer uitdagend maakt. De bouwsteen *Opdrachtinstructie* gaat over het vormgeven van structuur, zodat de leerlingen zo zelfstandig mogelijk aan de opdracht kunnen werken. De bouwsteen *Begeleiding* gaat over het begeleiden van het werken aan de opdracht en het samen kijken naar de opbrengst.

Bij de bouwstenen staan **onderzoeks- en ontwerp opdrachten**. Sommige onderzoeksopdrachten zijn gericht op kijken naar je eigen praktijk, waardoor je een beter beeld van de mogelijkheden krijgt. Andere onderzoeksopdrachten vragen om kleine experimenten om te ontdekken en ervaren wat een verandering oplevert. In de volgorde van de bouwstenen vormen de ontwerp opdrachten een reeks voor het stapsgewijs ontwerpen van een nieuwe opdracht. Wil je graag weten waarom de aanpak werkt, dan verdiep je je ervaringen met inzichten uit de ontwerpprincipes.

Met behulp van de richtlijnen kun je heen en weer bewegen tussen ontwerpprincipes en bouwstenen

Richtlijnen verbinden begrijpen en ervaren. Uit de ontwerpprincipes volgen verschillende richtlijnen voor het ontwerpen van open opdrachten. Elke richtlijn uit een ontwerpprincipe is gekoppeld aan één bouwsteen. Via de richtlijnen kun je heen en weer bewegen tussen theorie en praktijk. Begin je bijvoorbeeld bij de bouwsteen *Beoordeling*, dan kun je je via de richtlijnen in het bijbehorende ontwerpprincipe verdiepen. Of andersom, je begint met een ontwerpprincipe en gebruikt de bouwstenen om te ervaren dat het werkt.

- *Waar ben je het meest nieuwsgierig naar?*
- *Begin jij graag vanuit de theorie of de praktijk? Blader door het boek. Welk deel spreekt jou het meest aan? Begin daar.*

Kies je eigen tempo

Als je iets wilt veranderen aan je werkwijze, kun je dat het beste in kleine stapjes doen. Bepaal je eigen doel, uitdaging en tempo. De ontwerpprincipes met de reflectievragen en de bouwstenen met de opdrachten zijn bedoeld om je te helpen met experimenteren, maar vooral om je te laten ervaren dat de magie van open opdrachten binnen bereik ligt.

Ontdek de mogelijkheden opdracht voor opdracht en samen met de leerlingen. Bijna elk onderwerp kan op allerlei manieren in een uitdagende opdracht aangeboden worden en tot een motiverende leerervaring leiden. Stem je aanpak af op de groep en creëer haalbare uitdagingen voor jezelf en je leerlingen. Elke opdracht die ietsje meer betrokkenheid of uitdaging creëert, is winst! De ene keer pakt het beter uit dan de andere keer. Het is een proces van proberen, bijstellen en opnieuw proberen.

Welke route je ook kiest, reflecteer regelmatig op hoe het gaat en stel je koers bij als dat nodig is. Zo blijf je grip houden op je eigen leerproces. Heb moed, wees mild en experimenteer!

- *Als je wilt veranderen, kun je beginnen met iets waar je je prettig bij voelt. Wat is voor jou een veilig begin? Blader door het boek en kies een veilig begin.*

Ga je het avontuur aan?

Open opdrachten zijn als een avontuurlijk pad. Dit boek nodigt je uit om zelf ook op avontuur te gaan. Ontdek het plezier van de verrassende oplossingen, het opbloeiende enthousiasme over de leerstof, de intrinsieke vraag naar verdieping, de onverwachte betrokkenheid en de diepere verbinding met die ene leerling.

Experimenteer, reflecteer en stel je koers bij. Door stap voor stap meer ruimte te geven aan de ideeën van je leerlingen, zul je merken dat ze groeien in zelfstandigheid, creativiteit en betrokkenheid. Geef ze ruimte om zichzelf te laten zien.

Ervaar hoe dit avontuur niet alleen jouw leerlingen, maar ook jezelf verrijkt. Geef je over aan de magie van open opdrachten!

- *Wat zou voor jou een eerste stap kunnen zijn om meer ruimte te creëren in je opdrachten?*